

a valóság tapasztalását is megszerezték egyes gyermekek, kik elmentek az illető vidékre és első kézből gyűjtöttek adatokat. Élményüket társaikkal is megosztva azáltal, hogy elmondották nekik tapasztalásaikat. Különösen fontosnak tartjuk azt, hogy az élmény, a közvetlenség érzelmi erősítőjén keresztül színesedjék és gazdagodjék. Ugyancsak az élmény gazdagítása céljából törtéphetett az is, hogy — amint a meghívón látjuk — a tárgyi néprajzi adatokat kiegészítették a növendékek folklorisztikus elemekkel és az évszázó ünnepélyen népszokások és ünnepek jeleneteit játszották el.

Nem részletezzük az etnográfia és a pedagógia kapcsolatának lélektani mozzanatait, amiket a németek nagy tanulmányokban fejtettek ki és melyek felfedik, hogy a népi élmény és a gyermeki élmény mily közel vannak egymáshoz; csak arra utalunk, hogy ez a kiállítás végre megmutatta, hogyan kerülhetnek bele a magyar iskola munkájába a magyar népi művelődési értékek, amik oly sokáig, sajnálatosan távol voltak tőle.

Baranyai Erzsébet.

KÖNYVISMERTETÉSEK.

Barna János a fészületfaragó. Írta MADARASSY LÁSZLÓ, Budapest, 1934. Szerző kiadása. — A magyar juhászok közismert jó faragóművészek, akik sok ráérő idejükben mindenféle használati tárgyukat a legkülönfélébb faragással szokták díszíteni. Ezek a pásztorfaragások minden magyar néprajzi gyűjteménynek kiváló díszei. Nógrád megye déli részében is élt és faragott hosszú évtizedeken keresztül egy Barna János nevű egyszerű juhász, aki eltérően többi művészkedő juhásztársától, faragó kedvét abban lelte, hogy faragott tárgyainak legtöbbször valóságos vagy bibliai tárgyú alakokat vagy jeleneteket faragott ki. Gyűjtőtartóra, juházkampóra stb. faragta ki: a mennyekben trónoló Atyaistent, Kaint és Ábelt, a szívét mutató Jézust, Mózeszt a tizparancsolat táblájával, a jó pásztort stb. De faragott különálló szobrocskákat is, néhány szűzanyát a Jézuskával, azután egy sor fészületet. Mindezek a tárgyak tanujelei egy pásztorember egészen egyéni művészetének. Kiváló kézbeli ügyessége, felfogásának emelkedettsége, művészkedésének a köznapi dolgoktól való elvonatkozottsága révén egyaránt megérdemli, hogy számára megkülönböztetett helyet jelöljenek ki a palóc fafaragás történetében. Szerző érdemes munkát végzett azzal, hogy megmentette a feledéstől ennek a maga rendjében kiváló és a magyar népművészet keretében számottevő fafaragó juhásznak emlékét, hogy megmentette az elkallódástól, egy sor még fellelhető munkáját. — Külön meg kell említeni, hogy

a könyvecske tizenhat ábráját HORVÁT JENŐ, néprajzi munkák mintaszerű illusztrátora, rajzolta művészi kézzel. A könyvecske mint a Palóc Könyvtár első száma jelent meg, s a szerzőnél kapható, ára 1.20 P. Reméljük, rövidesen megismerkedünk a sorozat többi köteteivel is. S.

Még egyszer a nyugatmagyarországi német helynevek kérdéséhez.

Meglepett, hogy Schwartz Elemér szükségét érezte reflektálni a nyugatmagyarországi német helységnevekről szóló könyvéről írt kritikámra (N. és Ny. VI, 37 ll.). Nem tudtam ugyanis még csak elképzelni sem, hogy az abban foglaltakkal szemben mit lehetne felhozni.

Schwartz Elemér válaszában (v. ö. EPhilK. 1934, 122/126.) úgy találja, hogy a „tudósvilág etikettjét“ nélkülöző „rendszeretlen“ megjegyzéseim egy része nem egyéb, mint a Burgenländische Heimatblätter ismertetője kifogásainak átvétele. Fejtegetéseim minden olvasója megállapíthatja, hogy Schwartz Elemér ezen állítása csupán költői túlzásnak tekinthető. Ezért megelégszem egyedül annak leszögezésével, hogy az idevonatkozó anyagomnak csak egy harmadát használtam fel és tettem közzé ismertetésemben, amint erre cikkem végén már céloztam is.

A továbbiakban néhány dologra nézve Schwartz Elemér védekezni próbál, de úgy látszik csupán azért, hogy a végén ezt írja le: „A 'Megjegyzések' többi részére, ami csupa személyeskedés, nem reflektálok“. Ezek szerint személyeskedésnek a következő megállapításaim tekintendők: hogy Schwartz Elemér 1. elhanyagolta a magyar névanyagot, 2. a német névanyag nem csekély részét, 3. az eltűnt faluk neveit, 4. a vízneveket; 5. nem ismerte a legnevezetesebb forrásokat, 6. nem nézte meg és nem használta fel magukat az okleveleket és az idézett forrásmunkákat, 7. a történeti és földrajzi valósággal nem törődött, 8. forrásaival szemben kritikát nem gyakorolt, 9. nem kísérte meg az egyes nevek átvételének korát nyelvészeti vagy más úton megállapítani, 10. az előforduló hangmegfelelésekről összefoglalást nem adott; 11. a szlavisztikához és a magyar nyelvészethez nem ért stb. Úgy látszik, személyeskedés az is, amit egy serég falura vonatkozó téves adatközlésére nézve felhoztam; ugyanis csak a Bányácskára vonatkozó tévedését ismeri el, míg a többről és pedig a súlyosabbakról hallgat. Végül — úgy látszik — személyeskedés számba megy

az is, amit több német eredetű helynévnek nála olvasható etimológiai tekintetében felhoztam.

Ezek után lássuk, hogy mi az, amit Schwartz Elemér még menthetőnek gondol.

Fonétikai tájékozatlanságára vonatkozó megjegyzéseimmel szemben azzal próbál mentegetőzni kissé — talán tudatosan — zavaros fogalmazásban, hogy a fonétikai jelek felsorolásánál csupán egy is szócska felejtődött ki nála: ő t. i. a η jellel a ny -t is jelölni kívánta. Tekintettel kellett ugyanis lennie nyomdájára betűanyagára is. Igazán csodálatos volna, hogy Schwartz szerint a pécsi egyetemi nyomdában nem tudták a n' jelet szedni, ha a művéből világosan ki nem tűnne, hogy a jelekkel már jegyzeteiben és kéziratában is takarékoskodott, amennyiben ezen zseniális jelegyszerűsítés segítségével sikerült néhány helynév eredetét is „megmagyaráznia“.

A továbbiakban „fenntartja“, hogy a Schreibersdorf nevet a 14. sz.-ban, vagyis egészen pontosan 1388-ban Nyugatmagyarországon i -vel írták volna. Ezen feltézés képtelenségére már rámutattam; sőt Schwartz figyelmét felhívtam a Házi-féle oklevéltárra is, amelyből könnyen meggyőződhetett volna arról, hogy a 14. sz.-ban nem úgy írtak Nyugatmagyarországon, mint ahogy ő azt elképzelte.* Schwartz Elemér azonban — úgy látszik — még utólag sem hajlandó ebbe a nevezetes, soproni oklevélgyűjteménybe ingyen-potyára belepillantani; ezért már kénytelen vagyok részére itt a nagy nyilvánosság előtt 10 P, azaz tíz pengő pályadíjat kitűzni. Ennyit vagyok ugyanis hajlandó neki fizetni minden egyes ezen gyűjteményben található szóért vagy névért, amelyben az irodalmi német ei még i -vel van írva. Nem tudom, hogy ezen ajánlatom nem nélkülözi-e „a tudósvilág etikettjét“, de mindenesetre világos beszéd. — Schwartz Elemér azonban ezzel is tulajdonkép úgy van, mint Bodóné a borral: nem írássajátságáról van itt tulajdonkép szó, hanem arról, hogy ő a bajor diphthongizálódás időpontja tekintetében tévedett csekély 400 évet, mert hisz a Leiden névvel kapcsolatban is kinyilvánította, hogy az i -ből az újfelnevetben lett ei .

Emlékezni fognak talán még az olvasók azokra a nyelv-

* Természetesen Ausztriában sem írták a 14. sz.-ban az ei -t már sohasem i -vel. Sőt a 14. sz. első felében már Csehországban, a 14. sz. második felében pedig már Sziléziában is diphthongusokat írnak. Ez minden kis tankönyvecskében benne van és ezért én is csupán Michels kis „Mittelhochdeutsches Elementarbuch“ c. művére tartom szükségesnek hivatkozni, amelynek 85. lapján részletesen ki vannak fejtve ezen dolgok. Vagy talán Schwartz csupán olvasóinak tájékozatlanságára számított?

szeti botrányokra, amik Schwartz művében a derék *Haro*-val megestek.** Schwartz ezen „névmagyarázat“ utolsó nyelvészeti salto mortaléját menthetőnek véli. Azt állítja ugyanis, hogy ő nem a gyenge gen. végződését tévesztette el a gyenge acc.-éval, amikor egy ófelnémetnek mondott névalakot rekonstruált, hanem ő ezt így akarta is kezdetől fogva, mert egy szorgalmas német tudósnak a statisztikája szerint Otfriednál 7-szer fordul elő a gyenge gen. *-on* végződéssel. Bámulatos ez az akribia! Egy csupán a hiba: Schwartz elfelejtette megmondani azt, hogy hány tízezrelék az a hivatkozott 7, a normálistól eltérő végződés. A helyzet t. i. az, hogy az Otfriednál előforduló *-on* végződésű gen.-k egyszerű íráshibák, aminthogy Braune sem tartotta szükségesnek nagy ófelnémet nyelvtanában megemlékezni ezen szokatlan szóalakokról, bár a Schwartz által idézett művet ő is felhasználta. Sokkal egyszerűbb lett volna Schwartz számára, ha egyszerűen sajtóhibának nyilvánítja a hibás névalakot. Ebben az esetben ugyanis még nekem sem lett volna jogom állításában kételkedni; így azonban senki sem fogja neki elhinni, hogy ő tudatosan alkotott ilyen hibás képzésű névalakot azon a címen, hogy néhány ilyen hibás szóalak az Otfriedkódexekben is akad, hisz semmi oka sem lehetett arra, hogy fantasztikusan összetakolt. ófn.-nek mondott névalakjához ne a normális gen. végződését akassza, ha már annak szükségét látta. Így tehát tulajdonképp maga Schwartz szolgáltatott számunkra bizonyosságot abban a tekintetben, hogy az ófn. gyenge gen. végződését tényleg összetévesztette a gyenge acc. végződésével.

A *Lutzmannsburg* helynévben Schwartz a *Ludwig* név modern becéző alakját *Lutz*-ot nyomozta. Rámutattam ezen feltevés képtelenségére, amire Schwartz sem tudott semmit sem „válaszolni“, de mégpróbált belekapaszkodni abba a mellékes megjegyzésembe, hogy indogermán népeknél a becéző névalak (Kurzform) nem szokott újabb névképzés alapjául szolgálni. Arra hivatkozik ugyanis, hogy a 13. században Svájcban olyan családnevek jöttek divatba, amelyekben valamely becézőnév van összetéve *-man*-nal. A családnevek azonban egyáltalán nem személynevek, hanem megkülönböztető nevekből fejlődtek; így tehát, ami egy vidék családneveire érvényes, az még egyáltalán nem alkalmazható ófn.-kori személynevekre, amit mi sem bizonyít jobban, minthogy ilyen képzésű személynevet Sch. sem tud említeni, bár bizonyosan próbált ilyet találni.

A megkülönböztető névből akkor lesz családnév, amikor az

** V. ö. N. és Ny. 6. 107.

örökletessé válik. Hogy pedig a németeknél a 12. sz.-ban még csak megkülönböztető nevek voltak és pedig nyugaton, az a Sch.-nál olvasható félbenmaradt idézetből is kitűnik. Így tehát hiába is erőlködik, a magyar *Köszege* helynév nem származhatott 12. sz.-i német *Güssing* családnévből. A Köszegeiek pedig már csak azért sem nevezhették volna magukat Németújvárról (*Güssing*), mert Németújvár a 14. sz. elejéig nem is volt birtokukban; különben is ökleveleinkben, ha nem egyszerűen személynévvél említik a Köszegeiket, mindig mint generatio Hedre szerepelnek, amit időközben már Sch. E. is megtanulhatott volna, ha t. i. belepillant Karácsonyi azon értekezésébe, amelyre ismertetésemben hivatkoztam, ahol mellékesen azt is megtanulhatta volna, hogy a németektől kapták a Köszegeiek a magyar *Küszüg* helynév alapján a *Graf von Güssing* nevet.

Schwartz szerint az állítólagos 1187.-iki *Nagfalu* névalak azért nem származik egy 15. sz.-i hamisítványból, mert a várható *Nogfolu* névalakot a 18. sz.-ban Heimbr kiadványában is modernizálhatta. Hivatkozik e tekintetben Fejérre, akinek oklevélkiadványaiban helyjel-közzel tényleg előfordulnak modernizált névalakok. A hiba ebben csak az, hogy ezt Heimbra ráfogni nem lehet. Heimbr ugyanis az általam kifogásolt 12. sz.-inak mondott névalakhoz a következő megjegyzést fűzi, amint erről magának Sch.-nak közleményéből szereztem tudomást (92. l.): „quae hodie Nagyfalva, Badafalva, Janafalva, Pacsfalu patria (sic!) dialecto nuncupantur“. Ez bizony azt tanúsítja (v. ö. *Nagfalu: Nagyfalva*), hogy Heimbr nem modernizálta a névalakot, mégha ezt Sch. egy hibás etimológiája érdekében — elfeledkezve saját maga korábbi közléséről — rá szeretné is fogni.

Schwartz etimológiai népmondáit én csupán értékteleneknek mondtam, de őt nem gyanúsítottam meg német ismertetőjéhez hasonlóan kitalálásukkal, amire nézve velem szemben védekezik.

A nyugatmagyarországi németség eredetének megítélését illetően szükségesnek tart Sch. E. velem szemben bizonyos prioritást hangoztatni. Szerinte ugyanis ő felfogását már egy teljes évvel előttem, vagyis már 1928-ban hozta német nyelven a nyilvánosság elé. A Schmidt-Schilling-féle „Das Deutschtum in Rumpfungarn“ c. mű 45. lapjára hivatkozik, ahol Schilling Rogér fogalmazásában azt olvashatjuk, hogy Schwartz Elemér egy legközelebb megjelenő németnyelvű munkájában be fogja majd bizonyítani, hogy a nyugatmagyarországi németség főleg a tatárjárás után húzódott be a szomszédságból Nyugatmagyar-

országba. A bejelentett német nyelvű műnek azonban — úgy látszik — mind a mai napig csak a címe készült el. A mi pedig a nyugatmagyarországi németiség betelepülésének időpontját illeti, arra nézve a ténylegesen megjelent magyar nyelvű munkájában sem tudott a legcsekélyebb tudományos bizonyítékot sem produkálni, amint ezt ismertetésemben kifogásoltam is. Az ilyen minden bizonyítást nélkülöző, nyilván baráti szíveségből származó bemondásból prioritási igényeket talán mégsem lehet támasztani, aminthogy külföldön sem Sch. közvetett bemondásaira, hanem az én tudományos bizonyításon alapuló fejtegetéseimre szoktak ebben a kérdésben hivatkozni és bármilyen keserű is ez Sch. számára, mégis csak utódomnak és bizony méltatlan utódomnak mondják. — Az igazság érdekében azonban azt is meg kell állapítanom, hogy a nyugatmagyarországi németek betelepült voltára az első tudományos bizonyítékot, tehát nem Sch.-féle bemondást, nem én, hanem Schmidt Henrik produkálta és pedig a Schwartz által idézett mű 12–16. lapjain. Ő ugyanis a hienc nyelvjárás bizonyos jellegzetes nyelvi sajátosságának figyelembevételével arra a megállapításra jutott, hogy a nyugatmagyarországi németiség zöme legkorábban a 12. sz.-ban települt be Alsóausztria északi vidékéről. Azt azonban ő is hangsúlyozza, hogy ez a körülmény nem zárja ki azt, hogy a régi nyugatmagyarországi német telepesek egy része nem maradhatott volna meg a magyar honfoglalás után is ezen a vidéken. Schmidt Henrik fejtegetéseit első e tárgyra vonatkozó német nyelvű tanulmányomban még nem használhattam fel és nem is hivatkozhattam rájuk. Schwartz Elemérnek ellenben már bőségesen lehetett ideje és alkalma Schmidt fejtegetéseinek megismerésére; Sch. művében azonban még csak nyoma sincs annak, hogy ezeknek meglétéről mégcsak tudomása is lett volna... Ne feszegessük tehát a prioritás kérdését...

Végül pedig meg kell kérnem Schwartz Elemért, hogy a jövőben — ha már levelezésünket megkérdezésem és hozzájárulásom nélkül a nyilvánosság elé kívánja majd vinni — ne egyes kiragadott mondatokkal tegye ezt meg, hanem a teljes levelet kipontozások nélkül tegye közzé. Így t. i. eljárása némileg talán majd mégis inkább magánviselné a jólneveltség etikettjét...

Ezért én is kénytelen vagyok az ügy előzményeit a nagyközönség elé vinni. Schwartz Elemér t. i. azon kéréssel küldte meg nekem könyvét, hogy azt majd a Zeitschrift für Ortsnamenforschung c. folyóiratban ismertessem. Kérése teljesi-

tésére nem volt kedvem vállalkozni. Nem csekély munkával megszerzett külföldi tudományos presztízset valami pajtáskodó kritikával kockára tenni nem akartam, de viszont arra sem szívesen vállalkoztam volna, hogy erről a könyvről egy külföldi folyóiratban kendőzetlenül megírjam az igazságot, már csak azért sem, mert legtekintélyesebb tudományos intézetünk nevét viselte címlapján. Ezért hozzáintézett levelemben, melyben küldeményét megköszöntem, valami kifogással éltem kérését illetőleg. Ezenkívül egyes dolgokra nézve néhány kritikai megjegyzést is tettem, végül pedig udvariasságból — legalább így látom Sch. közleményéből — néhány elismerő szót sem sajnáltam tőle. Ezeket talán legyen szabad néhány szóval kommentálnom is. Hogy ravaszsággal az adatok hiánya csak részben pótolható, azt magamat illetőleg pl. láttam a *Patafalva* név esetében (v. ö. N. és Ny. VI. 103); a hiba azonban itt is és más esetekben is az volt, hogy Schwartz semmit sem tudott kezdeni új névadataival, mert hisz az én téves etimológiáimat átvette, amint erre ismertetésemben hivatkoztam is. — Ami impozáns adattömegét illeti, biz én csak a későbbi vizsgálatnál jöttem rá nem csekély bosszúságomra, hogy adatközlései megbízhatatlanok. — Ami pedig azt a bókomat illeti, hogy Sch. etimológiái legnagyobb részben teljesen helytállóak, ezt a kijelentésemet az utolsó betűig ma is fenntartom. T. i. a legtöbb név ilyen: St. Martin, Heiligenkreutz, Königsdorf, Petersdorf, Jakobshof stb. Már pedig ilyen neveknek az etimológiáit Schwartz Elemér csak nagyon ritka esetben hibázta el.

Moór Elemér.

KÉRDÉSEK.

72. kérdés. Felkérjük tisztelt olvasóinkat, hogy gyűjtsék össze a népnyelvi növény- és állatneveket. A leírásban fontos a nevek kiejtésének megjelölése és főképen az illető állatok és növények pontos meghatározása. Segítségükkel nagy szolgálatot tennének a néprajzi tudománynak.

73. kérdés. Mi a katicabogár neve az egyes helységeekben s a

gyermekek milyen verset mondanak neki?

74. kérdés. Van egy piros-fekete színű bogár, amely seregestül sütkérezik a napon (Pyrrhocoris apterus), mi ennek a neve?

75. kérdés. Hol ismerik a Petőfinél előforduló számarkényér növénynevet s melyik növény ez? B. Ö.